

1. Натпис на северном зиду под кулом манастира Жиче¹

Овом пресветом храму Спаса нашега Исуса Христа, по неизрецивој милости његовој, коју сатвори са нама, ја Стефан, по Божјој милости венчани први краљ све српске земље, Диоклитије и Травуније и Далмације и Захумља, са превазљубљеним сином својим Радославом, по Божјој милости мојим намешником, приносимо Твоја од Твојих, да бисмо били помињани у молитвама, дар Спасу нашем Исусу Христу и његовим светима:² свете частице часног и животворећег крста Господњега³ и светих страсти Христових и од ризе и појаса Пресвете Богородице и од деснице светог пророка Претече Крститеља Јована,⁴ коју положи на теме Господње, крстећи га, и од главе Претечине и од моштију свих светих апостола, пророка, мученика и преподобних светитеља; иконе светих и часних ликова и сасуде златне и сребрне и рипиде многе и завесе и покрове свете и ризе часне и света јеванђеља и књиге многе и друге украсе који су на просвећење Спасу нашем Исусу Христу.

А за храну и одевање онима који служе светом храму овом: село Талско, са Ратином и са Заклопитом Луком; Тополница с Војушама, Рибница са свим брежуљцима и са Бреном; Жича са Батином, Рибићи с Црном Реком, Тлсто Брдо са Рашким Делом и са Штитарином, Пешчаница сва с Печаном, Буковица, Граховишта сва, Свињица, Грачаница, Радијево, Конарево, Чрњаве са Серчом, Бресница са тргом, Свибница са Округлом, Бобоље са Чечином, Гвочаница са Пупавницама; у Јелцима села: Долња Вас, Борак, Гњила, Добриња, Витахово; а у Хвосну села: Пећ са својим засеоцима, Чрни Врх, Стлпези, Требовитићи, Горажда Вас, Накл Вас са Челпечима и Лабљаницама, Љутоглави са градом; а у Затону села: Чрнча са својим засеоцима, обе Ивање са засеоцима, Замчане

са засецима, Дубово, Гаје, и сва ова села са засецима својим; а ово су у Зети села: Требоље, Плавници; у Горској Жупи Голич. А ово су планине: на Спорима Ноздре, Јаворје с Лукавицама; у Хвосну Слоно Поље са Тмастим Гвоздом, над Брезницама Жељин, а зимске паше од Брезне наниже низ Сутјеску са свим пашама као што обухвата црквена међа, са свим пашама зимским и летњим са оне стране Котленика.⁵

А ово су Власи које смо дали овој цркви — ово су имена: Грд кнез с децом, Радота, Влкослав, Тихомир, Станимир, Војихна, Драгшан, Његослав,⁶ Злина, Мирош, Брајен, Његуш,⁷ Његота,⁸ Сина, Радомир, Драган, Братин, Војило, Држихна, Пачемил, Батина, Братмир, Драгуш, Тихомир, Братеш, Грдош, Гостило, Поп, Пачен, Бун, Стан, Драгоман, Стан, Десислав, Купљен, Дајша, Берило, Њег,⁹ Бунило, Драгомир, Братен, Станимир, Братонег, Његота¹⁰, с децом, Драгуш, Братило, Радослав, Тудор, Луцан, Добромир, Драгослав, Мужило, Тихоч, Драгомир, Драгуш, Куман, Милобрат, Драгуш, Драгослав, Брапа, Предило, Драга, Првослав, Драгуш, Полиград, Радиш, Тихомир, с таштом и децом, Злата, Стан, Драган, Поп, Мик, Добриша, Берило са децом, Гостимир, Рад, Гостимирова мати, Чуч, Куман, Братослав, Бута, Њег,¹¹ Васил, Братеш, Братослав, Добри, Љев,¹² Драгомир, Сраштан, Тудор, Тихомир, Бунило, Браја, Гостило, Војмир, Божаја, Турјак, Предимир, Буч, Крашимир, Братило, Будислав, Тихослав, Мргела, Радуш, Купљен, Братан, Бун, Продан, Војихна, Братохна, Гостиша, Илија, Букор, Рад, Братина, Бала, Срацин, Хреља, Милац, Добромир, Сина, Влад, Десило, Доброслав, Тешемир, Будин, Божица, Куман, Букор, Рад, Влад, Стан, Поњег,¹³ Руг, Грдош, Злата, Стан, Драгут, Влксан, Богдан, Братослав, Бегота¹⁴ с децом, Толак, Драгун, Лубота, Кулин, Велимир, Брзеј, Тудор, Букор, Нанота, Сина, Њег,¹⁵ Братеша, Берислав, Првослав, Буцкат, Црномуж, Грдан, Никола, Драгош, Драгослав, Војин, Гугота, Вусин, Скоромир, Пружин, Војислав, Дола, Радота, Велимир, Повржен, Војислав, Берило, Мирош, Вељен,¹⁶ Срацин, Андрија, Бегота,¹⁷ Гостило,

Чврњега,¹⁸ Гргур, Букор, Богдан, Стан, Десимир, Бежан,¹⁹ Пљен,²⁰ Братиша, Дедол,²¹ удовица Драгушла и Тус с мајком, Грипон, Црнота, Стан, Шарбан, Војњег,²² Белота,²³ Војила, Мирош, Славко, Гостило, Њеж²⁴ Продан, Бун, Дјед²⁵, Драгуш, Гуна, Братимир, Вокосав, Гостимир, Ходиша, Предихна, Букор, Трусен,²⁶ Нерад, Сингур, Драгуш.

И ове жупе приложисмо под власт ове цркве: Крушилницу, Мораву, Борач, Лепенице обе, Белица, Левоч, Лугомја, Расина, Јелшаница и над овим што се прилаже овој цркви да нема протопоп дворски никакву власт, него што долази или од попова или од Влаха, или поповски бир од земље, који долази од попова, половина да се узима за ову цркву. И да се не позива архиепископов човек краљу без краљевог печата, већ ако је коме дужан архиепископов човек, да га позивају с краљевим печатом краљу. Па ако не дође на печат, онда да му се печати упишу код краља и да глобу узме архиепископ себи.²⁷ И ако се позове краљев човек архиепископу, и да буде...

2. Натпис на јужном зиду под кулом манастира Жиче¹

Овај свети и преосвећени храм Спаса нашег Исуса Христа ја, милошћу Божјом венчани краљ Стефан и с превазљубљеним сином својим Радославом првенцем, кога и благословисмо да буде краљ читаве ове државе,² у овом храму Спаса нашег овде да постављају се сви будући краљеви ове државе; и архиепископи и епископи и игумани да се постављају овде.³

И ове жупе приложисмо под власт овој цркви: Крушилницу, Мораву, Борач, Лепенице обе, Белица, Левоч, Лугомира, Расина,⁴ и Влахе све ове краљевске државе.⁵

И у овим жупама, које приложисмо цркви Спаса нашега: да немају протопопови дворски никакву власт а оно што долази од попова или од Влаха или

земаљских људи, што је поповски бир, што се узима на људе, да се све то узима за ову цркву.

А у жупама које су дошле под друге епископије, да узима протопоп дворски половину бира поповског, а оно што је врховина поповска, да од тога не узима протопоп делове, него да све то епископ узме.⁶

А у ове четири жупе: Јелшаница, Пнућа, оба Ибра, од почетка није улазио протопоп, па и даље нека су од протопопова слободне.

А четири манастира краљевска: Света Богородица Студеничка и Свети Борбе у Расу и Светогорски манастир и Света Богородица Градачка — над ова четири манастира или где су им села под којим епископијама, да над њима епископи немају никакве власти; а што се тиче постављања попова у овим манастирским областима и сваког духовног исправљања, све то преносим на архиепископа. А што се тиче постављања игумана, што по праву припада краљевству, да га архиепископ благослови божаствено, а краљ да му да жезло и да га целовом својим постави за игумана.⁷

И потом божаствени овај закон научивши према црквеном уставу и предању, и Господња забрана би, да се не раздваја муж од жене и жена од мужа;⁸ ако се пронађе да је ко ову страшну заповест преступио, оваквом казном да се казни: буде ли то ко од властеле, да се од њега одузме за краља шест коња; ако ли је ко од других војника, да му се узму два коња; ако ли то ко од убогих људи учини, да му се одузму два вола.

Женама такође заповедам: ако ли је она која преступи закон од властеле, то властелинском казном да се казни; ако ли је од нижих, то према роду да се казни; ако ли неку родитељи или ко други одведе, то такви да се казне према својој чини; ако ли сама од себе полуди,⁹ оставивши свога мужа, а има сопствену имовину, глобом да се казни. А ако нема имовину, телесном казном да се казни, како буде по вољи њеног мужа. Казнивши је, да је води. Ако не ухтедне да је води, то по кажњавању да је прода, коме он хоће. И сваки муж који је пустио жену,

пошто буде кажњен, да је врати у свој дом. Ако ли ово не послуша, такав и од божаствене цркве да буде завезан и да не буде у милости Господњој. И ако другу жену узме, да плати глобу сличну првој. Или ко да жену таквом који не жели да живи са својом, онда и тај да подлеже истој казни као и онај који је жену отерао. А забране женама да буду на овај начин: да оставивши свога мужа немају право другог узети.

Епископима и онима који управљају запређује се божаственом претњом да нико не одступи од овог божаственог закона, осим ако је реч о прељуби. И ово потанко и разложно да се испита код властеле и војника, те да они који управљају наплате од њих казну. А који су убоги, њима да се узму по два вола. Ако су из жупа које су под влашћу архиепископије, да узме архиепископија, а под влашћу других епископија, то да узме епископија једног вола а другог да узме онај који управља.

А ако неко противзаконито узме свастику, а буде ли то властелин или војник, да га онај који влада казни одузимањем два вола. Ако је од убогих, то да узима епископ половину а такви да се распустијају.¹⁰

Који се позивају пред епископе и стављају под њихову руку, за такву руку и печат епископи да наплаћују.¹¹ И да се не позива архиепископов човек краљу без краљевог печата,¹² већ ако је коме дужан архиепископов човек, да се позива с краљевим печатом краљу. Па ако не дође на печат, онда да му се печати упишу код краља а да глобу узме архиепископ себи.

И ово све учинисмо теби, Спасе мој, и предасмо божаственој и неизреченој слави царства твога. Ако ко преступи и разори нешто од овог преданог теби, ко год да буде, потворивши ово, не само да је крив и одбачен од божаственог тела и крви Господа Бога и Спаса нашега Исуса Христа и Богоматере која га је родила, Пресвете Приснодеве Марије, него нека и анатема на њему буде и клетва од светих небеских сила, Јована Претече и Крститеља и светих преславних апостола и светог првомученика Стефана и све-

